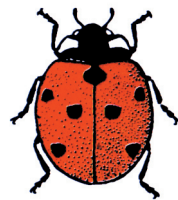

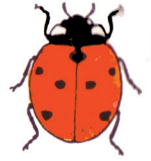
Insekt-Nytt

Medlemsblad for Norsk
Entomologisk Forening

Nr. 2/3 1997 Årg. 22

Insekt-Nytt nr. 2/3, 1997

Medlemsblad for Norsk Entomologisk Forening

Insekt-Nytt

Årgang 22, nr. 2/3, 1997

Redaksjonen:

Ole J. Lønnve (Redaktør)
Øistein Berg
Jan Arne Stenløkk
Devegg Ruud (Fototeknisk ass.).

Redaksjonens adresse:

Insekt-Nytt v/ Ole J. Lønnve
Universitetet i Oslo,
Biologisk inst., Zool. avd.,
Postboks 1050 Blindern,
0316 Oslo.
Tlf.: 22 89 03 99.

Sats, lay-out, paste-up:

Redaksjonen.

Trykk: Hagen Grafisk AS, Bekkestua

Insekt-Nytt utkommer med 4 nummer
årlig.

ISSN 0800-1804

Forsidebilde:

Rødt ordensbånd, *Catocala nupta*

Baksidebilde:

Sikksakspinner, *Notodonta ziczac*.

Foto: Arild Hagen

Insekt-Nytt presenterer populærvitenskapelige oversikts- og tema-artikler om insekters (inkl. edderkoppdyr og andre land-leddyr) økologi, systematikk, fysiologi, atferd, dyregeografi etc. Likeledes trykkes artslistor fra ulike områder og habitater, ekskursjonsrapporter, naturvern-, nytte og skadedyrstoff, bibliografier, biografier, historikk, «anekdoter», innsamlings- og preparerings teknikk, utstyrstips, bokanmeldelser m.m. Vi trykker også alle typer stoff som er relatert til Norsk Entomologisk Forening og dets lokalavdelinger: årsrapporter, regnskap, møte- og ekskursjons rapporter, debattstoff etc. Opprop og kontaktannonser er gratis for foreningens medlemmer. Språket er norsk (svensk eller dansk) gjerne med et kort engelsk abstract. Våre artikler refereres i *Zoological record*.

Insekt-Nytt vil prøve å finne sin nisje der vi ikke overlapper med NEFs fagtidsskrift *Fauna norv. Ser. B*. Originale vitenskapelige undersøkelser, nye arter for ulike faunaregioner og Norge går fortsatt til fagtidsskriftet. Derimot tar vi gjerne artikler som omhandler «interessante og sjeldne funn», notater om arters habitatvalg og levevis etc., selv om det nødvendigvis ikke er «nytt».

Annonsepriser:

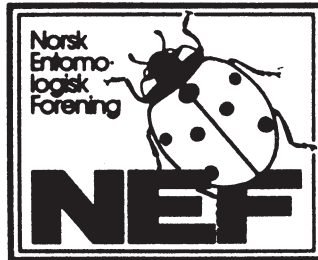
1/4 side	kr. 450,-
1/2 side	kr. 675,-
1/1 side	kr. 1000,-
Bakside (svart/hvitt)	kr. 1400,-
Bakside (farger)	kr. 2200,-

Prisen på baksiden trykt i fire farger inkluderer ikke reproarbeid. Ved bestilling av annonser i to numre etter hverandre kan vi tilby 10 % reduksjon, 25 % i fire og 30 % i 8 påfølgende numre.

Abonnement: Medlemmer av Norsk Entomologisk Forening får *Insekt-Nytt* (og *Fauna norv. Ser. B*.) gratis tilsendt. Kontingenten er for 1996 kr. 150,- pr. år (kr. 75,- for juniormedlemmer til og med året de fyller 19 år). Henvendelse om medlemskap sendes sekretæren:
Jan Arne Stenløkk, Postboks 386, 4001 Stavanger.

Innholdsfortegnelse

«Insekt-Nytt» Vol. 22, nr. 2/3, 1997

Redaktøren	2
Formannens ord	3
Invitasjon til den 6. europeiske entomologikongress	4
NEFs verneutvalg: Overvåkning av biologisk mangfold	5
Kobro, Sverre: Jobben er gjort	7
Øyestikkerrapport fra Øvre Eiker kommune	8
Gogstad, Geir: Vertsplanter for svalestjert – <i>Papilio machaon</i> . Et fenomen i insektenes evolusjon av forsvarssystemer	9
Greve, Lita: Om sørgekåpe (<i>Nymphalis antiops</i>) på Vestlandet	13
«Fauna of Hardangervidda»	18
Engdal, Jostein: Godbit på ville veier	19
Nye kommuner og kommune sammenslåinger	22
Stol, Ingvar: der hvor ophilioiniden <i>Lacinius ephippiatus</i> (C.L.Koch, 1835) (Ophiliones) trives	23
Stenløkk, J.A.: Gresshoppe og øyestikker på nye frimerker	26
Bakkevold, Ommund & Stenløkk, Jan: NEF på nettet	27
Bokomtaler	30
Årsmøte 1997	32

REDAKSJONELT:**Insekt-Nytt på nettet**

Internett er etterhvert blitt mer og mer vanlig, faktisk så vanlig at Gud og hvermann snart har det i heimen. Foruten å bruke nettet til ren underholdning og pausefyll i arbeidstiden (f.eks. ved å søke på ymse ting der det dukker opp advarsler om at man bør ha passsert 18 år for å få lov til å gå videre) kan faktisk dette utmerkede medium også brukes til å finne interessante opplysninger om

nær sakt alt, også entomologi. Her kan man finne informasjon om det meste som inkluderer og angår insekter. Alt i fra faunistiske opplysninger til medisinske ting, som malaria og elefantsyke. I den forbindelse skal da også Insekt-Nytt legges ut på nettet, slik at også vi følger med i tiden, og at de ting som blir publisert her kan nå folk, som ellers aldri har hørt om Insekt-Nytt. Videre opplysninger om dette vil den observante leser finne inne i bladet.

Redaksjonen

Entomologisk møte på Kongsvoll 23.-24. april 1998

Det blir igjen et entomologisk vintermøte på Kongsvoll fjellstue på Dovre. Merk av dagene, 23.-24. april, i almanakken og tenk på tema til foredrag! Endelig innbydelse med pris og praktiske opplysninger vil bli sendt ut senere.

Pinsetreffet er tilbake !

Det er planlagt et entomologisk treff i pinsen (30.mai – 1.juni). Sted er ikke helt fastlagt ennå, men det blir på Østlandet. Som vanlig er dette et svært uformelt treff, med vekt på samling og sosial sammenkomst. Ytterligere informasjon vil følge senere.

Formannen har ordet

NINA/NIKU sier opp Fauna norv. Ser. B.

NEF's tidsskriftsamarbeide med NINA/NIKU vil avsluttes i løpet av 1998. NINA/NIKU har måttet skjære ned på utgiftsposter. Både Fauna norv. Ser. B (insekter, «Norsk entomologisk Tidsskrift») og Ser. C (fugler, «Cinclus») ble ofret, mens den allmenzoologiske Ser. A vil beholdes.

Styret i NEF har tatt «meldingen til etterretning» som det så tåppest heter, men egentlig er vi ganske lei oss. Det har vært trygt å ha en profesjonell organisasjon bak utgivelsen, og som har tatt layout, trykking og distribusjon for oss. Vi får bare takke NINA/NIKU for at de reddet tidsskriftet den gang vi mistet støtten fra Norges forskningsråd, og for utgivelser fra 1979 til og med 1998.

Fra og med 1999 vil fagtidsskriftet helt og holdent være NEF's ansvar. Har vi kapasitet og økonomi til dette? Situasjonen er vanskelig, men jeg mener svaret er ja. Det forutsettes at ildsjeler i foreningen påtar seg å gjøre den jobben NINA/NIKU til nå har gjort, dvs. å lage layout på bladet ut fra innsendte disketter med artikler, sende bladet til trykking og så til slutt distribuere det. NEF har en gjeng folk som er villige til å gjøre jobben så sant nødvendig utstyr foreligger.

Den neste forutsetningen er derfor nok penger. NEF har gjort et prisoverslag på kr. 41.000 per år for to numre. I tillegg kommer en første gangs investering i data-

utstyr. I dag, betaler NEF kr. 70 per medlem til NINA/NIKU for Fauna norv. Ser. B, med dagens medlemstall ca. kr. 26.000 per år. Vi trenger følgelig ca. 15.000 kroner ekstra.

Styret i NEF utreder for tiden mulige finansieringskilder. Vi har kontaktet Miljøverndepartementet og Direktoratet for Naturforvaltning. Økte annonseinntekter til Insekt-Nytt vil kunne bidra til NEF's totale økonomi. Eller kunne SABIMA, samarbeidsgruppen for alle bio-organisasjonene, ta et samlet løft? Ornitologene er jo i samme situasjon som oss, mens botanikerene («Blyttia») er truet fra annet hold.

Styret i NEF ser med andre ord ikke helt svart på situasjonen. Vi vil jobbe iherdig for å bringe vårt tradisjonsrike tidsskrift videre, og da temmlig sikkert under det tidligere navnet «Norsk entomologisk Tidsskrift / Norwegian Journal of Entomology».

Preben Ottesen

Invitasjon til den 6. europeiske entomologikongress

Czech Entomological Society inviterer til den 6. Europeiske entomologkongress, 23.-26. august 1998. Programmet omfatter morfologi, genetikk og utviklingsbiologi, etologi, evolusjon og taxonomi, biogeografi og populasjonsdynamikk, skadedyrbekjempelse og biodiversitet. To feltekskursjoner er planlagt. Kongressen holdes på engelsk.

Ytterligere informasjon kan fås hos:

*Dr. Tomas Soldan,
VIth European Congress of Entomology,
c/o Inst. of Entomology,
Academy of Science,
Branisovska 31,
CZ-37005 Ceske Budejovice;
CZECH REPUBLIC
fax: (+420 38) 43 625,
e-mail: soldan@entu.cas.cz*

VIth EUROPEAN CONGRESS OF ENTOMOLOGY
ČESKÉ BUDĚJOVICE
CZECH REPUBLIC
AUGUST 23 - 29, 1998

SECOND AND FINAL
CIRCULAR

September 1997

Overvåkning av biologisk mangfold

Brev fra NEFs verneutvalg

Til:
Direktoratet for Naturforvaltning
Tungasletta 2
7005 Trondheim

Det vises til direktoratets brev av 01.09.97, der man ber om merknader til planene for et nasjonalt program for overvåking av det biologiske mangfoldet i Norge.

Norsk Entomologisk Forening er positiv til at man ønsker å lage en samordnet overvåking av det biologiske mangfoldet i Norge. Vi anser en langsiktig overvåking som et nødvendig grunnlag for å kunne forvalte mangfoldet. Bare med et slikt grunnlag kan man skille langsiktige endringer og negative effekter fra tilfeldige variasjoner.

Kunnskapen om hvilke arter som finnes i Norge, og hvordan de er utbredt, er svært mangelfull. Likeså er det få arter som har vært studert m.h.t. populasjonsstørrelse og svingninger. En øket innsats for å kartlegge faunaen er en forutsetning for å lage hensiktsmessige forvaltningsplaner og å kunne vurdere konsekvenser av eventuelle endringer.

Om de foreliggende utredningene ønsker vi å understreke følgende punkter.

Utredningene er sprikende og uklare. Det er uheldig at man for område skog ikke har greid å lage en konklusjon.

Ambisjonsnivået er høyt, og bør være det. Imidlertid bør man spørre seg om programmet er gjennomførbart. Sentralt for gjennomføringen vil være tilgangen på stabil ekspertise, særlig med hensyn til identifikasjon og bevaring av materiale. Slik ekspertise er mangelvare i dag.

En kritisk gjennomgåelse av hvilke arter/grupper av insekter som bør inngå er nødvendig. For eksempel er listen over sommerfugler og biller (Tabell Z, s. 9-13 i den generelle delen) som er basert på hovedsakelig finske forhold (Krogerus 1960) delvis misvisende og lite hensiktsmessig i Norge. Ved å ta utgangspunkt i naturtyper kan man lett få overlapping i artsutvalget. Det er f.eks. store likheter i sommerfuglfaunaen på myr og i skog. Ved valg av arter/grupper er det nødvendig å konsultere spesialister.

Vi forutsetter at overvåkingsprogrammet er tenkt å være langsiktig. Man bør vurdere nøye hvilke metoder det er hensiktsmessig å velge med hensyn til arbeidssintensivitet, repeterbarhet og objektivitet.

Med utgangspunkt i de rapportene som foreligger og den tidligere rapporten om overvåking av det biologiske mangfoldet, savner vi en mer grunnleggende diskusjon om forutsetningene for en overvåking. Fordi insektene utgjør vår største dyregruppe, er en entomologisk vinkling sentral.

Det er en stor mangel på kompetanse med hensyn til identifikasjon og bearbeiding av insektmateriale. Overvåkingsprogrammet vil, slik det er antydnet, kreve en kraftig forsterkning av de entomologiske miljøene, for å kunne gjennomføres.

Mens man i Sverige har opprettet en artsdatabank, har man i Norge ikke kommet langt i arbeidet med en felles databank. Den svenske Artdatabanken er særlig orientert i retning av truede og sårbare arter. Dette er viktig, men vi mener at en databank ikke ensidig bør ha slik profil. Vi vet ikke hvilke arter som i fremtiden kan være i faresonen.

Så vidt vi kjenner til, er det i dag bare én entomologisk databank for faunistiske data ved norske institusjoner. Denne databanken er knyttet sammen med en felles entomologisk referansesamling i NLH-området under betegnelsen «Felles Entomologisk Dokumentasjonsenhet» (FED). Dette er samlet på NISK. I dag omfatter databanken et systematisk artsregister som dekker de fleste insektordener. Videre inneholder databanken faunistiske data for biller, utvalgte grupper av årevinger og sommerfugler. Faunistiske data for en rekke andre insektgrupper er under bearbeiding. Arbeidet med sommerfugler ved NISK omfatter et strategisk instituttprogram som undersøker den boreale granskogens sommerfuglfauna. Programmet

vil ved avslutningen ha gitt flere års erfaring med kartlegging av sommerfuglfaunaen i skog.

Norge bør også oppretter en miljøprøvebank for langtidsoppbevaring av prøver, særlig med tanke på kjemisk analyse.

Medlemmene i Norsk Entomologisk Forening utgjør hovedtyngden av den norske kompetansen om insekter i Norge. Vi håper derfor at vi kan bidra til en konstruktiv debatt om overvåking av det biologiske mangfoldet. Som en fellesorganisasjon er det vanskelig å svare konkret på spørsmålene i følgebrevet, men vi ser med stor interesse frem til en positiv dialog.

*Med hilsen på vegne av
Norsk Entomologisk Forening,
Verneutvalget
v/ Sigmund Hågvær*

Jobben er gjort

Sverre Kobro

Jeg har vært på tjenestereise på Sørlandet og lagt ut to nye prognosestasjoner for varsling av rognebærmøll angrep i eple. De lokale medarbeiderne hadde forberedt seg godt, så det gikk svært greit.

Jobben er gjort.

Jeg er på veg hjem og har stoppet et sted i Telemark indre. Bygdeveien ender ved et vann. Jeg har funnet meg en tørr gressbakke på et svaberg ned mot vannet. Her vil jeg bo i natt og møte mørkningen med en øl.

Ingen lyder fra sivilisasjonen annet enn en hund som gneldrer langt borte et sted. Nå i august er det lite lyd i fuglene, det er helt stille.

Et kraftig plask, var det noen som stupte? Nei, selvfølgelig, det var en bever som trodde noe var farlig og slo med halen. Det vaker spredt, men bare småteri. Frister ikke til fisking. Ikke har jeg med stang heller.

Stillheten brytes igjen. Et svakt dunk ved føttene mine. I det svinnende lyset tar det litt tid før jeg ser hva det er. En løvgresshoppe, men den oppfører seg så rart, beveger seg sakte og med bakkroppen høyt hevet. Så kan jeg skimte en leggebrod som peker rett ned. Det er en hunn som legger egg rett foran meg. Det ser ikke ut som om den stikker brodden særlig dypt, bare få millimeter. Det går mange

sekunder, kanskje et halvt minutt, jeg ser ikke på klokken, før gresshoppen løfter bakkroppen, tar et lite skritt og legger et nytt egg. Den bruker lang tid på noen få centimeter.

Månen kommer opp midt imot. Tankene begynner å fly. Til turen jeg har hatt. Siste natten trodde jeg at jeg overnattet ved en elv. Overraskelsen var stor ved tannpussen i dag tidlig, det var brakkvann. Lurer på om alle tripsprøvene i bilen har tålt varmen. Særlig den fra den døde ospen, det kan være tubulifere trips i den.

Det flagrer noe lyst over vannflaten rett under meg. Jeg ser bare noen glimt i mørket, det er en stiv og klønete flukt. Kan det være spøkelsesvermer, nei ikke her, og ikke så sent på sommeren.

Gresshoppen. Den sitter ikke lengre ved bena mine. Det var nok den som fløy nettopp. Men aldri i verden om en så dårlig flyger klarer å komme opp igjen, det er svaberg hele veien. Du blir nok fiskemat. Håper du fikk lagt alle eggene dine før den turen der. Så er også din jobb gjort.

En mygg - klask - det var visst bare den ene.

God natt.

*Sverre Kobro
Planteforsk
Plantevernet*

ØVRE EIKER KOMMUNE
SENTRALADMINISTRASJONEN

Adressater jmf. liste

Saksbeh.: Anbjørn Høivik   Tlf.: 32251060 Fax: 32251090
Deres ref:
Vår ref: SPNAH/97/10708/S245.000

Dato: 08.09.97

ØYENSTIKKERE I ØVRE EIKER
- en foreløpig oversikt

Vi har med dette gleden av å oversende rapporten «Øyenstikkere i Øvre Eiker - en foreløpig oversikt».

Insektene er vår mest tallrike artsgruppe, og utgjør følgende en svært stor del av det biologiske mangfoldet. Kunnskapsnivået i forvaltningen om denne artsgruppen er dessverre lavt. For øyenstikkernes del er det likevel mulig gjennom litteratur- og feltundesrøkelser å sanke nok informasjon til å skape et forvaltningsgrunnlag lokalt. Dette har vi forsøkt i Øvre Eiker kommune, og resultatet foreligger i denne rapporten.

Kartleggingen av øyenstikkerfaunaen inngår i prosjektet «*Biologisk mangfold i Øvre Eiker*», der samlerapporten, med bl.a. lokale rødlistor for enkelte artsgrupper, forventes ferdig mot slutten av året.

Ytterligere informasjon kan fås hos miljøvernrådgiver Anbjørn Høivik, tlf. 32 25 10 60.

Flere eksemplarer av rapporten kan bestilles i Servicesenteret, Øvre Eiker kommune, tlf. 32 25 10 00, fax. 32 25 10 90.

Med hilsen

Anbjørn Høivik
Miljøvernrådgiver

ADRESSE:	SENTRALBORD:	TELEFAX:	POSTGIRO:	BANKGIRO:	POSTGIRO SKATT:
Rådhuset	32 25 10 00	32 25 10 90	0813 55 00608	2200 07 66058	0827 58 06243
3300 HOKKSUND					

ORGANISASJONSNR.: 954 597 482

Vertsplanter for svalestjert - *Papilio machaon*. Et fenomen i insektenes evolusjon av forsvarssystemer

Geir Gogstad

Den som samler og studerer insekter blir nok opptatt av de mange formene som finnes, og utnyttelsen av nisjene i naturen. Mange av de forsvarsverkene vi ser hos insektene er enkle å forstå, så som kamuflasjefarger, narreøyne og varselfarger. Andre fenomener er ikke fullt så lett å finne forklaringer på.

Gjennom mange år har jeg avlet fram svalestjerter (*Papilio machaon*) fra larver funnet på lokaliteter i Vestfold og Aust-Agder. Hele familien har kunnet følge utviklingen fram til de vakre sommerfuglene som klekkes året etterpå. Larvene i Vestfold har jeg funnet kun på melkerot (*Peucedanum palustre*), en skjermplante som trives best langs kanten av tjern og oppkomme, mens i Aust-Agder har jeg funnet dem både på melkerot og kvann (*Angelica archangelica*). Samlere jeg har vært i kontakt med ellers i Norge og Sverige har også

Figur 1. Larve av svalestjert. Foto: Geir Gogstad.

observert at larvene i naturen begrenser seg til disse to plantene. Imidlertid er det ingen problemer å fore larvene videre på enhver annen skjermplante, og jeg har helst brukt sløke (*Angelica silvestris*) fordi den er lett tilgjengelig. Larvene ser heller ikke ut til å foretrekke melkerot dersom denne og f.eks. sløke tilbys samtidig. Valget av vertsplante synes derfor ikke å ligge hos larven, men hos den voksne, eggleggende sommerfuglen.

Hva er så grunnen til at svalestjert bare legger eggene sine på to plantearter og ikke utnytter det store næringspotensialet som ligger i andre skjermplanter?

Svalestjertens larve har et forsvarssystem. Irriteres larven, skyter den ut en orange, gaffelformet pose på nakken som utskiller stoffer som skremmer angripere. Dessuten har både larven og imago sterke farger og

tegninger som varsler om at de er giftige. Ett av de spørsmål jeg har stillet meg er om næringsplanten har noe med larvens giftighet å gjøre. Jeg foret derfor larver i to grupper: en gruppe på melkerot og en gruppe på sløke og holdt dem i adskilte glass. Når larvene var voksne gjorde jeg det høyst enkle eksperiment å irritere dem med en pinne, hvorpå de responderte med å skyte ut sin forsvarsgaffel. I tette glass var lukten av stoffene larvene sendte ut markant. Larvene som var foret på melkerot avga en skarp og tildels ubehagelig lukt, mens larvene som var foret på sløke avga en mild, nærmest parfymert duft. Nesen er et mer enn godt nok deteksjonsorgan til å fastslå at de melkerot-spisende larvene hadde et langt bedre forsvarsvåpen enn de som var foret på sløke.

Derved burde jeg ha fått svar på mitt

Figur 2. Svalestjert. Foto: Geir Gogstad.

spørsmål: Plantene gir larven forskjellige forsvarspotensialer. I samspeillet mellom planter og insektlarver har plantene gjennom millioner av år utviklet kjemiske forsvarsvåpen mot parasittene. Insektlarvene har på sin side utviklet evne til å tolerere de forskjellige gifter plantene produserer. Og plantene har svart med utvikling av nye stoffer. Som alltid i naturen er det uhensiktsmessig for et individ å sitte med et arsenal av alternativer det strengt tatt ikke er behov for. Derfor har larvenes toleranse utviklet seg mot giftstoffene i et meget begrenset antall plantearter. For mange er bare en eneste plantart akseptabel føde. Men noen insekter har gått lengere enn dette og bruker plantenes giftstoffer i sitt eget forsvar. Den amerikanske monarksommerfuglen er et velkjent eksempel på dette, men det eksisterer altså også hos vår hjemlige svalestjert. Knuser man stilkene og lukter på melkerot og sløke, kjenner man faktisk igjen luktene fra stoffene som svalestjertlarvene skiller

ut. Kjemisk minner luktene om estere. Etter alt å dømme tar larvene opp plantenes giftstoffer og lagrer dem i spesielle kjertler for bruk i sitt eget forsvar. Og svalestjerten får et bedre forsvar fra giftstoffene i melkerot enn f.eks sløke. Derfor har også naturens utvalg gitt preferanse for de sommerfuglene som legger sine egg nettopp på denne planten. Disse individene har gjennom tiden hatt bedre sjanse til å overleve enn de som kanskje har lagt sine egg på andre skjermplanter. Og slik står vi igjen med et unikt vekselspill mellom planter og svalestjertlarver.

Lenger syd i Europa benytter svalestjert en rekke andre vertsplanter. Larven har derfor evne til å tilpasse seg til andre næringsvekster, og det er tydeligvis andre preferanser som gjelder for andre subpopulasjoner av denne arten. Det ville være svært interessant å vite om noen har funnet svalestjertlarver på andre vertsplanter enn melkerot og kvann i Norge, og

Figur 3. Svalestjertlarve. Foto: Geir Gogstad.

i så fall i hvilke områder. Om så er tilfelle ville det vært likeså interessant å få vite om det i det hele tatt finnes melkerot eller kvann i distriktet.

English abstract

Host plants for *Papilio machaon* - a phenomenon in evolution of insect defence systems

At Norwegian locations studied for *Papilio machaon*, the caterpillar is found solely on *Peucedanum palustre* and *Angelica archangelica* while the caterpillar can easily be fed on most other umbelliferous plants. Caterpillars fed over time on *P. palustre* and *Angelica silvestris*, respectively, where kept in separate glasses and irritated to provoke the exposure of their defence protuberances. Caterpillars fed on *P. palustre* produced a sharp and unpleasant odour, whereas those fed on *A. silves-*

tris produced a mild, perfume-like smell. Similar smells as produced by the caterpillars may be recognised from the plants themselves. It is believed that the caterpillars extract toxic agents from their host plants to use them in their own defence. The imago is probably evolutionary selected in Norway to put its eggs on *P. palustre* and *A. archangelica* to give the caterpillars a maximum defence potential.

Forfatterens adresse

Geir Gogstad
Kjetils vei 8B
0494 Oslo
 tlf. privat 22 22 97 73
 kontor 22 95 88 58

HVIS DU FLYTTER –

Så husk å gi beskjed til sekretæren om adresse-endring.
 Da sparer du oss for mye ekstra-arbeide.
 Bruk postboks adressen vår, eller e-mail:
jan.stenlokk@rl.telia.no

Om sørgekåpe (*Nymphalis antiopa* L.) på Vestlandet

Lita Greve

Dagsommerfugler er vakre og iøynefallende insekter, og flere arter er så karakteristiske at de kan observeres og bestemmes ute i naturen. Enkelte arter har også store bestandssvingninger og må regnes som immigranter for noen områder av landet.

Sørgekåpen (*Nymphalis antiopa* L.) er en særdeles karakteristisk art som ikke kan forveksles med andre dagsommerfuglarter her i landet. Ingen andre arter har den mørke, ensfargete oversiden med gul eller hvitgul vingekant og med små, blå flekker innenfor den lyse vingekanten. Sørgekåpen er uproblematisk å observere i felt, og behøver ikke samles inn for at man skal ha bekrefte sin observasjon.

Lørdag 31 mai 1997 ble en sørgekåpe sett nær Solbakken på Mjølfjell i Voss kommune. Sørgekåpen satt pent ved veikanten og lot seg beundre på et par meters hold, deretter fløy den opp i 4-5 meters høyde og forsvant for en kort stund. Det samme eksemplaret ble sett gjentatte ganger over en veistrekning på fra 100 til 200 m. Lokaliteten er 4 til 5 km øst for Mjølfjell jernbanestasjon ved Bergensbanen. Området kalles Solbakken som også er navnet på en tidligere banevokterbolig. Lokaliteten ligger i EIS rute 41, eller innenfor rute UTM 32 VLN 8613 kartserie M 711 kart 1316 II. Denne

dagen var været strålende med sol og høy temperatur, klokken var ca. 13.00. Sørgekåpen fløy også i det samme området da vi kom tilbake samme vei noen timer senere. Det ble bare sett ett eksemplar, men det kan selvfølgelig ikke garanteres at det er det samme som ble observert gjentatte ganger.

Forfatteren gikk for en gangs skyld tur uten sin insekthov - men som allerede sagt, det er slett ikke nødvendig å samle inn en slik karakteristisk sommerfuglart. Det ble forsøkt å ta et foto, men individet var meget mediesky og lettet raskt de gangene fotografen hadde lurt seg nesten nær nok til å ta et bilde. Resultatet taes allikevel med som figur 1.

Langs veien er det en del bjerkeskog iblandet litt selje og rogn. Det er også en del plantet gran. Skogen er heller glissen. Bjerken var ennå uten blader, og det var enkelte sneflekker i området som ligger sørvendt, ellers var denne sørvendte siden av Raundalen snefri. På motsatt side av dalen lå det ennå mye sne. Høyden over havet er 660 m.

Mjølfjellområdet og den øvre del av Raundalen til Upsete er et norsk område som er bra undersøkt når det gjelder en rekke insektgrupper (Greve 1996). Grunnen er den såkalte «entomologiske hytteeffekt» dvs. der en entomolog har hytte blir terrenget saumfart etter insekter.

Gruppen «dagsommerfugler» har også vært innsamlet, men fra 1965 og frem til mai 1997 har forfatteren aldri sett en sørgekåpe i dette området. Hun har for øvrig heller ikke fanget eller observert en sørgekåpe andre steder under feltarbeide på Vestlandet .

Er sørgekåpe sjelden på Vestlandet?

Dette måtte først undersøkes i litteraturen. Som fluemenneske var kunnskapene om sørgekåpe ikke eksakte. Den hendige og nye sommerfuglboken av Hofmann og Marktanner (1995), oversatt av Ole J. Lønnve og Jostein A. Nymoen, sier at sørgekåpe er en art som er påvist i meste-parten av Norge. Ut fra dette burde ikke sørgekåpen på Mjølfjell være verd å nevne. Lønnve og Nymoen sier imidlertid også at arten ikke er særlig vanlig. Når det gjelder Vestlandet viste det seg at de virkelig har sine ord i behold.

Går en videre i litteraturen kan en ta utgangspunkt i Nordström (1955). Nord-

ström presenterer på side 124 et utbredelsekart for sørgekåpe i Norge (kart 55), og her er der fem punkter (=lokalteter) oppgitt for Rogaland, seks for Hordaland, tre for Sogn og Fjordane og to for Møre og Romsdal. Nordströms kart baserer seg nok i hovedsak på materialet i muséene.

Den neste oversikten over Dagsommerfugler finnes i Aagaard & Gulbrandsen (1976). Aagaard og Gulbrandsen har de samme lokalitetsavmerkingene som Nordström, for Vestlandet er det bare i Rogaland, Stavangerområdet, at der er kommet til nyere funn etter 1955. Kartet har og markert skille mellom observasjoner før 1955, og tidsrommet fra 1955 og frem til trykkingen i 1976. For fylkene Hordaland, Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal er det altså ingen nye opplysninger.

En gjennomgang av *Atalanta* og *Atalanta Norvegica* - fra 1967 til 1983 - ga ytterligere observasjoner fra Rogaland. Haugen & Velde (1982) anfører sørge-

Figur 1: «Hurtigfoto» av sørgekåpe på Mjølfjell 31. mai 1997.

kåpen i kategori «B» (side 5) fra Karmøy. I Haugen og Veldes artikkel er «Kategori B» en art som ble sett med fra 2-3 opptil 8-10 individer pr. sesong.

Magne-Henrik Velde (pers. comm.) opplyser i brev av juli -97 om nye observasjoner på Karmøy, ved Visnes, Avaldsnes 1995 og ved Stangeland i 1996.

Zoologisk Museum, Universitetet i Bergen har totalt 19 nålete eksemplarer av sørgekåpe: 18 fra Hordaland, ett fra Sogn og Fjordane og ingen fra Rogaland. Disse 19 representerte i alt bare 5 lokaliteter. Hele 12 individer var fra Djønno i indre Hardanger, Ullensvang kommune, samlet av O. Lundetræ. Tre eksemplarer var kun oppført med «Bergen», skriften er Nils Knabens; og lokaliteten «Bergen» må være innenfor gamle Bergen kommune, et langt snevrere område enn Bergen i dag. Ett eksemplar er merket «Brattholmen» - «larve samlet juli 1936 og klekket august samme år». To eksemplarer er fra Grønliens samling og kan derfor være fra Voss, uten at dette er 100% sikkert. Altså totalt bare fire lokaliteter fra Hordaland i muséet. Det nyeste eksemplaret i muséets samling var også det eneste fra Sogn og Fjordane, fra Ambla datert sept.1945. Med bakgrunn i disse opplysningene blir sørgekåpen fra Mjølfjell riktig spennende!

Det viser seg at når det gjelder insekter som er store og spesielt fargete, er de fleste vanlige arter godt representert i muséenes samlinger. Dagsommerfugler er en gruppe insekter som kanskje flest

mennesker i Norge har et positivt forhold til, og norske muséer får jevnt inn materiale fra publikum av store og vanlig forekommende dagsommerfugler, eller det kommer forespørsler pr. telefon eller pr. brev om dagsommerfugler som folk har sett og observert. I år hvor admiralen har vært hyppig på Vestlandet har muséet fått mange henvendelser om denne arten. Når det ikke er levert inn noen eksemplarer av sørgekåpen til muséet i Bergen etter 1945, betyr dette i praksis at sørgekåpen er sjelden å se på Vestlandet.

Det kunne være på sin plass her å ta med litt av det Nordström (1955) videre skriver om arten. For det første at den går opp i fjellets bjerkeregion, dette passer bra med lokaliteten på Mjølfjell. I 1933-37 opptrådte arten med økende frekvens i Sverige, spesielt i 1937 hvor den i Skandinavia dukket opp mange steder hvor den ikke var observert før. Nordström nevner Stavangerområdet spesielt. Fra dette området er det også nyere funn (Aagaard og Gulbrandsen, 1976). I 1938-39 var det mindre av arten i Sverige, i 1940 igjen et rikt år. De tolv eksemplarene fra Djønno skriver seg fra årene 1936-40, noen eksemplarer imidlertid fra både 1938 og 1939. I Sverige var det også mange sørgekåper i 1945. Det ene eksemplaret i Bergen fra Sogn og Fjordane er fra dette året. Lønnve & Nymoen angir også at forekomsten av sørgekåpe svinger fra år til år, og at arten synes å være mest tallrik hvert tiende år.

Kanskje kan vi se på Mjølfjell observasjonen «i lys av» masseforekomstene av sørgekåpe som er listet opp av Strann et al. (1995) fra de nordlige fylkene i årene 1989, 1990 og 1991? Det var nemlig heller ikke mange funn/observasjoner fra Nord-Norge på kartene fra 1955 og 1976. Så kom tre rike år, 1989-1991 i Nord-Norge.

Vi bør også ta med Krogens artikkel i «Insekt Nytt» 4/96 med observasjoner fra Trondheimsområdet. Krogen regner med en immigrasjonsinnflyging fra sørøst, og det passer med at det ikke har vært mange funn på Vestlandet.

I Europa er sørgekåpen «vanlig» i de fleste områder, og den har vært tatt opp i 2000 m o h. På de britiske øyer er den imidlertid en sjelden observert immigrasjonsart. Higgins & (1970) angir arten fra det aller meste av Europa unntatt Sør-Spania, en del av middelhavsøyene og deler av sørlige Hellas. Norge angis i denne boken bare med streker på kartet, dvs. at området ansees som «befløyet» av migranter, ikke med faste populasjoner.

«Sørgekåpe»-navnet har vi felles med Tyskland og Sverige. Det britiske navnet er et ganske annet nemlig «Camberwell Beauty» noe som har gitt en britisk tegner assosiasjoner se figur 2. Sørgekåpen er en holarktisk art og finnes også i Nord-Amerika. Higgins & Riley (1970) har en ganske artig trykkfeil i boken sin idet de oppgir det amerikanske navnet som «Morning Cloak», et ord jeg ville oversette med «slåbrok». Det skal altså være «Mourning Cloak» (Klots 1951). Kanskje noen kjenner andre norske navn på denne arten? Forfatteren vil gjerne høre om flere observasjoner fra Vestlandsfylkene. Har

noen sett larvene? De er svarte med en del rustrøde ryggflekker og lever på vier- og bjerke-arter (*Salix* og *Betula*).

Noen nye observasjoner presenteres her til slutt: Knut Rognes, Stavanger, har en observasjon fra Hommersåk, øst for Sandnes fra 20. mai i år. Magne Sætersdal, Bergen observerte en sørgekåpe i Kaupang, Sogndal kommune, indre Sogn og Fjordane i mai -95 og en annen nær Svevatnet i Kvam kommune i mai i år.

Takk

Jeg takker Magne-Henrik Velde, Avaldsnes, Knut Rognes, Stavanger og Magne Sætersdal, Bergen for at jeg har fått lov å ta med deres observasjoner her.

Figur 2: Tegnerens tolking av «Camberwell beauty» (Etter Hargreaves, 1971).

Litteratur

- Aagaard, Kaare & Jan Gulbrandsen. 1976. *Prikk-kart over norske dagsommerfugler*. Univ. Trondheim, D. Kgl. Norske Videnskabers Selskab, Muséet, Trondheim, s. 68.
- Greve, L. 1996. En faunistisk undersøkelse av insektlivet i de øvre delene av Raundalen. *Rapport no.93- LFI/Univ. Bergen*, 22 s.
- Haugen, Leif T. & Magne-Henrik Velde. 1982. Macrolepidoptera (Noctuidae og Diurna) fra Karmøy kommune. *Atalanta Norvegica* 4: 1-10.
- Higgins, L. G. & N.D. Riley. 1970. *A field guide to the Butterflies of Britain and Europe*. Collins, London and Glasgow, 380 s.
- Hofmann, Helga & Thomas Marktanner. 1995. *Sommerfugler*. Cappelens naturhåndbøker. Til norsk ved Ole Lønnve og Jostein André Nordmoen. 160 s.
- Klots, Alexander. 1951. *A field guide to the butterflies of North America east of the great Plains*. Houghton Mifflin Company, Boston, 348 s.
- Krogen, Runar, 1996. En dagbok om sommerfuglmigrasjon i Sør-Trøndelag i 1996. *Insekt Nytt* 21(4): 9 - 14.
- Nordström, Frithiof. 1955. De Fennoskandiska Dagfjärilarnas utbredning. Lepidoptera Diurna (Rhopalocera & Hesperioidea). *Lunds Universitets Årsskrift. N.F. Avd. 2* Bd. 51, 1, 175 s.
- Strann, Karl-Birger, Arne C. Nilssen & Per Straumfors. 1995. Invasion of Camberwell Beauty *Nymphalis antiopa* L. and Red Admiral *Vanessa atalanta* L. (Lepidoptera: Nymphalidae) in North Norway. *Fauna norv. Ser. B.* 42: 113-124.

Forfatterens adresse

Lita Greve
 Zoologisk Museum
 Zoologisk Institutt
 Universitetet i Bergen
 Muséplass 3
 5007 Bergen-Univ.

Husk å betale kontigenten for 1998

Vær vennlig å betale kontigenten for 1998 på giroen som er vedlagt i denne utgaven av «Insekt-Nytt». Da sparer du oss for mye ekstra arbeid. Takk skal dere ha!

NEFs kasserer og sekretær

«Fauna of Hardangervidda»

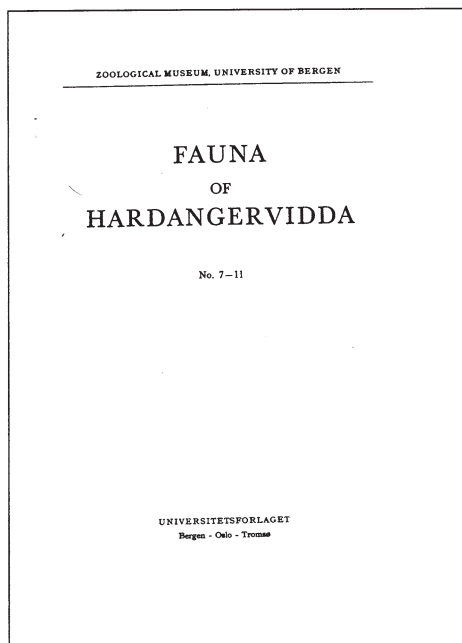
«Fauna of Hardangervidda» er en engelsk-språklig serie med små hefter utgitt av Zoologisk Museum i Bergen, og som omhandler ulike invertebratgrupper som er studert på Hardangervidda - et unikt alpint område. De fleste bind har interesse for entomologer, og serien består så langt av følgende bind:

- 1: Coleoptera
- 2: Ichneumonidae
- 3-6: Psocoptera, Tachydromiinae (Diptera), Hemiptera, Lumbricidae
- 7-11: Neuroptera and Mecoptera, Pseudoscorpiones, Dolichopodidae (Diptera), Terrestrial Gastropods, Ecological Investigations at Stigstuv on Hardangervidda.
- 12: Myriapoda
- 13: Trichoptera
- 14: Plecoptera
- 15: Rhagionidae (Diptera)
- 16: Chalcidoidea (Diptera)
- 17: Drosophilidae (inkludert oversikt over familien i Norge)
- 18: Bibionidae (Diptera)
- 19: Scathophagidae (nylig utkommet)

Det finnes fortsatt noen komplette sett for salg. Prisen er 280 kroner for hele serien til og med bind 19. Porto kommer i tillegg, og er ca. 35 kroner pr. i dag. De siste heftene selges løse for 15 kroner stykket.

Serien kan bestilles fra:

Lita Greve
Zoologisk Museum
Zoologisk Institutt
Universitetet i Bergen
Muséplass 3, 5007 Bergen

Godbit på ville veier

Jostein Engdal

En insektsamling er for den ivrige insektsamler ofte noe mer enn sirlig etiketterte dyr på nål med opplysning om dato og funnsted. Bak formalitetene kan det ofte skjule seg minner - fra hyggelige turer, spennende fangst og fine lokaliteter. Og bak enkelte etiketter skjuler det seg helt spesielle historier. Et slikt dyr fikk plass i samlingen min sist sommer.

Det var blitt 6. juli 1996 og vi var på vei sørover igjen fra Finnmark. Der hadde vi fartet rundt i nesten to uker og besøkt både

kjente og mindre kjente lokaliteter. Sommeren var minst fjorten dager forsinket der oppe i følge lokalbefolkningen, så fangsten var ikke blitt så stor som vi hadde håpet. Riktig nok hadde Kari skremt opp to nyklekte *Oeneis bore* som vi klarte å fange og Ragnhild og Marit hadde tatt *Clossiana polaris* og *C. freija* sammen med *Erebia disa* oppe på fjellet, samt en enslig, nyklekket *Clossiana frigga* nede i bjørkeskogen. Ute ved fjorden hadde vi dessuten fanget *Erebia polaris* og *Agriades aquilo* og bjørnespinnerne *Parasemia plantaginis* og *Philea irrorella*. Men så

Figur 1. Marit, Solveig, Ragnhild og Jostein beundrer en nyklekket *Grammia quenseli* på myra ved Torneträsk. Foto: Kari Engdal.

var det stopp. Den sene sommeren hadde ført til at flere av de artene vi hadde håpet å finne enda ikke var på vingene.

Da vi nærmet oss Narvik ble vi enige om å ta en snartur østover på den andre siden av riksgrensen. Områdene rundt Torneträsk er kjent som gode lokaliteter for en rekke arter. Vi fikk leid oss en hytte ved Björkliden og så var det bare å avvente morgendagen.

Skyene hang tunge nedover fjellsidene da jeg tittet ut i seks-tiden dagen etter, men en time senere var det antydninger til lettere vær og da vi forlot hytta i ni-tida brøt sola igjennom flere steder. Vi fant ganske snart et spennende myrområde og vi hadde ikke gått langt før vi så at det fløy rikelig med *Euphydryas iduna* like over bakken mellom dvergbjørk-kjerrene. Her var det lunt og så lenge sola skinte fløy de ivrig frem og tilbake, men med en

gang skyene skygget for sola, var de som sunket i jorden.

Vi ruslet rundt på myra og fanget flere dyr. Selv minstejenta Solveig (4 år) var ivrig med og fanget både *E. iduna* og *Zygaena exulans*. Dyrene ble lagt i små glass som vi etter hvert fikk mange av i lommene. Plutselig stoppet Ragnhild opp ved noe som satt på bakken og ropte: «Pappa, er dette noe vi skal ha?» Nede i myra, mellom krekling og visne strå, satt en liten og unnselig svart-hvit stripete spinner. En nyklekket hunn av *Grammia quenseli*, en art som vi til nå bare hadde hørt om og slett ikke regnet med å finne. Plutselig var den der og stemningen ble ganske høy etter hvert som jentene forsto hvilken godbit dette virkelig var. En stund satt vi og bare nøt synet av sjeldenheten før vi tok fram fotoapparatet og foreviget den. Etter at den var avlivet fikk den plass

Figur 2. Mellom krekling og visne strå satt en nyklekket hunn av *Grammia quenseli*.

Foto: Jostein Engdal.

i et eget glass som jeg puttet i lomma og så ruslet vi tilbake til bilen. Klokka var blitt ti, sola var borte og det hadde begynt å duskregne. Jeg la alle glassene med dyrene i en eske under bilsetet og så fortsatte vi turen - tilbake til Norge og videre sørover, godt fornøyde med formiddagens fangst.

Førti mil lenger sør fant vi oss en høvelig overnattingsplass på Rognan. Ut på kvelden fant jeg fram esken med glassene for å preparere litt av formiddagens fangst. Det var da marerittet begynte. Glasset med *quenseli* var borte! Bilen ble tømt og all bagasje ble grundig sjekket, men spinneren var og ble borte. Fortvilelsen begynte å bre seg - hadde vi virkelig klart å miste den!? I tilfelle hvor? Etter å ha tenkt nøye igjennom dagens forløp, kom vi til at eneste forklaring måtte være at glasset med *quenseli*, som ble lagt sist ned i lomma, måtte ha falt ut på vei tilbake til bilen. I så fall lå den i myra førti mil lenger nord. Skulle vi kjøre tilbake og lete? Vi innstilte oss etter hvert på å gjøre det, hvis da ikke.... Mens vi bodde på Gargia fjellstue hadde vi blitt kjent med noen hyggelige svenske entomologer, Hans og Nils, og de skulle kjøre forbi Abisko når de skulle sørover. Et lite håp ble tent - kanskje de kunne stoppe og se etter glasset!

Tidlig neste morgen ringte jeg til Gargia fjellstue, bare for å bli møtt av en automatisk telefonsvarer: «Vi er ute en liten tur - snart tilbake....» Jeg fortsatte å ringe med jevne mellomrom utover formiddagen, men ble hver gang møtt av den samme telefonsvareren. Etter syv-åtte forsøk fikk jeg endelig svar, men bare for å få vite at de hadde reist sørover dagen før. Dermed brast det håpet og vi begynte å

motivere oss til å kjøre nordover igjen. Men så kom Kari på at vi hadde fått anbefalt et privat overnattingssted i Abisko av Hans - kanskje de var der nå? Vi til å ringe igjen, og etter en kort prat med verten hadde jeg Hans på tråden. Problemet med det forsvunne glasset med *quenseli* ble forklart og han lovet å stikke bortom lokaliteten for å se etter glasset.

Vi fortsatte videre sørover med et håp om at *quenseli*'en igjen skulle dukke opp.

Tre dager senere var vi hjemme på Hurum og det første jeg gjorde var å ringe mine svenske venner. Og ganske riktig; Hans hadde bare gått noen få meter utover i myra før han hadde funnet glasset med den sjeldne svart-hvite spinneren. Noen dager senere lå den i postkassen vår, vell emballert i en eske med bomull og blader for å holde den myk.

Nå er vår *Grammia quenseli* preparert og har fått etikett og katalog nummer 4381.

Forfatterens adresse

Jostein Engdal
Langsethveien 39
3475 Sætre

Nye kommuner og kommune sammenslåinger

For å få riktig kommunenavn på etiketter og i rapporter, gir vi nedenfor en liste over sammenslåtte kommuner. Vær dermed oppmerksom på at en lokalitet som for eksempel «Fredrikstad» omfatter etter 1994 ett betydelig større areal enn før.

Redaksjonen

Storkommunen **Larvik** ble dannet 01.01.1988 etter sammenslåing av de tidligere kommunene Larvik, Hedrum, Brunlanes, Tjilling og Stavern.

Borre ble utvidet 01.01.1988 med tidligere Borre og Horten kommuner.

Tønsberg kommune utvidet 01.01.1988 med tidligere Tønsberg og Sem kommuner.

Sarpsborg sammenslått 01.01.1992, og består nå av de tidligere kommunene Sarpsborg, Tune, Varteig og Skjeberg.

Hamar ble 01.01.1992 utvidet til å omfatte tidligere Hamar og Vang kommuner.

Arendal ble 01.01.1992 utvidet med Arendal, Moland, Øyestad, Hisøy og Tromøy kommuner.

Hammerfest ble 01.01.1992 dannet fra sammenslåing av Hammerfest og Sørøysund kommuner.

Fredrikstad ble 01.01.1994 utvidet til å omfatte tidligere Fredrikstad,, Kråkerøy, Onsøy, Rolvsøy og Borge kommuner

Der hvor opilioniden *Lacinius ephippiatus* (C.L. Koch, 1835) (Opiliones) trives

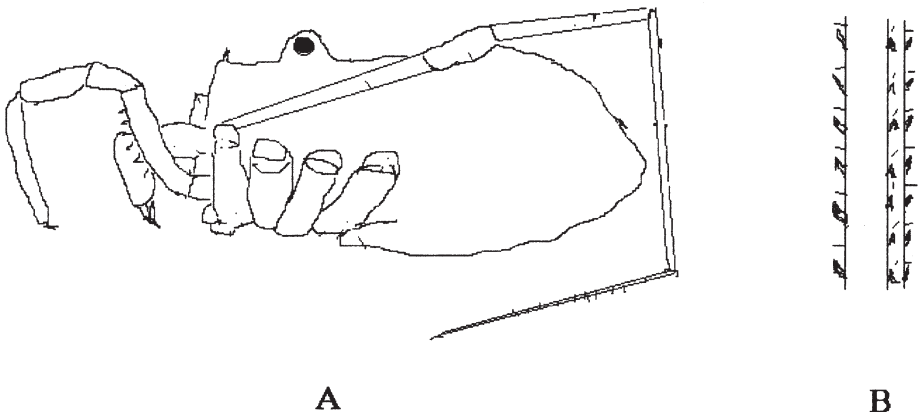
Ingvar Stol

I perioden 18.07-31.08.1997 ble det satt i gang en undersøkelse på Karmøy (Vest-Norge) for å se hvilke økologiske biotoper *Lacinius ephippiatus* foretrekker. Man ville først og fremst undersøke hvilke biotoper arten finnes i og hvor den forekommer i størst antall. 16 ulike lokaliteter ble besøkt med 3-5 barberfeller i nevnte periode. Disse lokalitetene kunne være blandingsskoger, barskoger, løvskoger, hager, beitemarker, lyngheier og strender. Totalt ble 584 individer fanget.

Lacinius ephippiatus tilhører en av våre

vanligste opilionider (vevkjerringer) og finnes i Vest-, Sør- og Øst-Norge nord til Lofoten (Stol 1982). Den finnes over det meste av Europa (Martens 1978, Hillyard & Sankey 1989). Arten er bakkelevende og den er antatt å være svært euryøk, dvs. den har vide økologiske toleransegrenser.

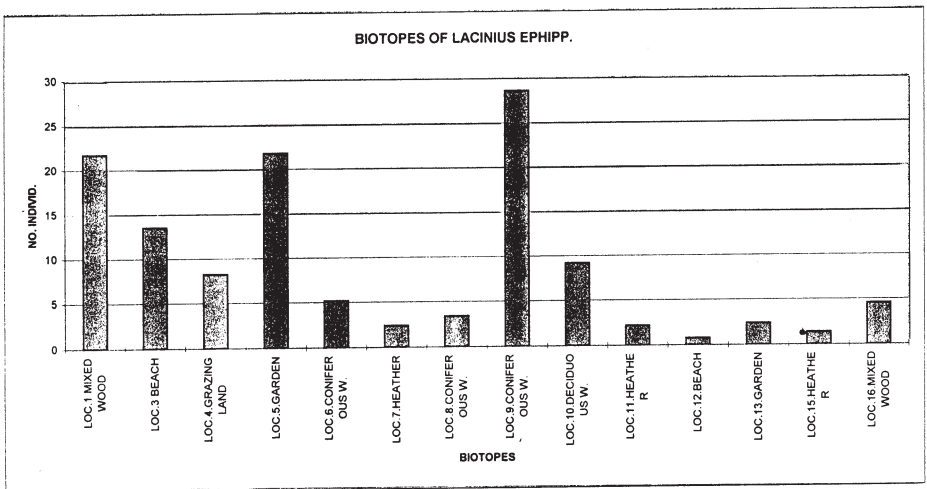
Den synes å like høy bakkevegetasjon og skyr lys. På femur til gangbeina har *Lacinius ephippiatus* rader med dentikler og setae som gjør at den ikke kan forveksles med noen annen norsk opilionide, figur 1. Den ligner kanskje mest på en annen vanlig opilionide, nemlig *Oligolophus*

Figur 1: *Lacinius ephippiatus*, 1B: femur av gangbein.

LOCALITY	AIR DISTANCE FROM A PLACE	BIOTOPE	NO. INDIVID.	TRAPS	PERIOD
Loc.1. Fransahagen	At Visnes, Karmøy	Mixed wood	87	4	18.07-31.08.1997
Loc.2. Åkrasanden	At Åkrehamn, Karmøy	Beach	0	3	19.07-31.08.1997
Loc.3. Stavasanden	0,5 km E of Ferkingstad, Karmøy	Beach	54	4	18.07-31.08.1997
Loc.4. Stava	0,5 km E of Ferkingstad, Karmøy	Grazing land	33	4	18.07-31.08.1997
Loc.5. Stol	At Stol, Karmøy	Garden	109	5	18.07-30.08.1997
Loc.6. Sandvatn	3 km E of Stol, Karmøy	Coniferous wood	26	5	18.07-31.08.1997
Loc.7. Raunane	5 km E of Stol, Karmøy	Heather	12	5	18.07-31.08.1997
Loc.8. Stiklene	6 km E of Stol, Karmøy	Coniferous wood	17	5	18.07-31.08.1997
Loc.9. Blikshavn	8 km E of Stol, Karmøy	Coniferous wood	143	5	18.07-31.08.1997
Loc.10. Snørteland	7 km S of Kopervik, Karmøy	Deciduous wood	46	5	18.07-31.08.1997
Loc.11. Mjåvatn	3 km S of Langåker, Karmøy	Heather	11	5	18.07-31.08.1997
Loc.12. Sandvesanden	At Sandve, Karmøy	Beach	4	5	18.07-31.08.1997
Loc.13. Sandve	At Sandve, Karmøy	Garden	12	5	20.07-31.08.1997
Loc.14. Li	1 km SE of Sandve, Karmøy	Grazing land	0	3	18.07-30.08.1997
Loc.15. Syre	2 km S of Sandve, Karmøy	Heather	7	5	18.07-31.08.1997
Loc.16. Dr.Jensens Minde	In Skudeneshavn, Karmøy	Mixed wood	23	5	18.07-31.08.1997

Tabel 1: Lokaliteter på Karmøy (Vest-Norge) som ble besøkt i 1997.

Figur 2: Antall individer *Lacinius ephippiatus* pr. felle i forskjellige biotoper på Karmøy (Vest-Norge) 1997.

tridens (C.L. Koch, 1836).

Lokalitetene som ble undersøkt i 1997 er vist i tabell 1. To lokaliteter er blandings-skoger med planter som gran, furu, alm, bøk, bjørk og rogn. Tre lokaliteter er strender med planter som strandrug, mjødurt, tangmelde, smalkjempe, strandkjempe, gåsemure, englodnegras, klengemaure. To lokaliteter er beitemarker med vegetasjon som engkvein, rødsvingel, kvitkløver, myrtistel, tepperot, engrapp, tunrapp. To biotoper er hager med grønnsaker, frukt- og bærplanter, samt en del fremmede, unaturlig vekster. Tre biotoper er barskoger med planter som gran, furu, barlind, einer, røsslyng, klokkeløng, tyttebær, blåbær. Tre lokaliteter er lyngheier med vegetasjon som røsslyng, klokkeløng, melbær, krekling, blåtopp, ørevier, tepperot, tyttebær. En lokalitet er løvskog med planter som hassel, eik, rogn, lønn, vivendel, einer, blåbær.

Vender vi oss så til det egentlige målet med undersøkelsen - å studere biotopforekomsten og biotoppreferansen til arten, så får vi følgende fra figur 2: *Lacinius ephippiatus* ble funnet i alle syv biotopene. Pr. felle så hadde man flest individer i barskog (lokalitet 9) hele 28 individer. I de to andre barskogene hadde man beskjedne mengder. Som nummer to kommer biotopene hage og blandingskog med 23 individer pr. felle, og deretter en strand med 14 individer. Bare små mengder av arten ble tatt i lynghei, som viste seg å være den dårligste biotopen. Som vi ser av figur 2, så kan biotoper av samme type variere kraftig med hensyn til antall individer fanget. Dette skyldes nok variasjoner av vegetasjonen. I lokalitet 2 og 14 ble ingen individer tatt. Dette skyldes at barberfel-

lene ble ødelagt av folk og sauer. Økologiske og morfometriske resultater vil også bli publiserte senere andre steder.

English abstract:

An investigation was performed in July-August 1997 on *Lacinius ephippiatus* on the island Karmøy in Western Norway. The main aim of the research was to study which biotopes the species lives in, and which biotope preferences it has.

The species was taken in greatest number in coniferous wood and smallest number in heather. However, great variations in the same biotope type were observed. This is most probably due to differences in the vegetation.

Litteratur

- Hillyard, P.D. & Sankey, J.H.P. 1989. Harvestmen. Synopses Br.Fauna (New Ser). 4 (2.ed).
 Martens, J. 1978. Spinnentiere, Arachnida. Weberknechte, Opiliones. Tierwelt Dtl. 64, 1-464.
 Stol, I. 1982. On the Norwegian Harvestmen (Opiliones). Contribution to ecology, morphological variation and distribution. Fauna norv. Ser. B. 29, 122-134.

Forfatterens adresse

Ingvar Stol
 Nordre Ferkingstadvei 1
 4274 Stol

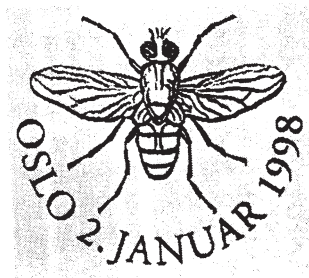
Gresshoppe og øyestikker på nye frimerker

Jan Stenløkk

Det ble igjen dyrere å sende brev etter nyttår i år, men det positive var to nye insektfrimerker som Postverket utga 2. januar.

Disse frimerkene (nr. 1324 og 1325) har motiv med gresshoppe og øyestikker. Begge frimerker har valør på 3.80 kroner, som er den nye brevportoen, og de foreligger i hefter med 8 frimerker. Dette er etterfølgerne til «humle og mariehøne» frimerkene, som også var tegnet av Arild Yttri.

Det er sivgresshoppe *Conocephalus dorsalis*, som er valgt som gresshoppemotiv på det ene frimerket. Denne blir bare et par centimeter lang, og er funnet kun i Vestfold og Østfold. Arten er ikke lett å få øye på, der den sitter i sivet, men er den først til stede kan det ofte være mange sammen.

Øyestikkeren på det andre frimerket er en libelle, og ser ut som en hann av blågrønn øyestikker (*Aeshna cyanea*). Det er en av de største insektene i Norge, med over 10 cm i vingespenn. Det er en av de vanligste, store libellene med vid utbredelse i Norge..

I «Insekt-Nytt» nr. 1/1993 og 1/1994 er tidligere omtalt av dagsommerfugler på norske frimerker. Lita Greve hadde en artikkel i «Insekt-Nytt» 1/94 om frimerker med sommerfugler som motiv.

NEF på nettet

Ommund Bakkevold og Jan Stenløkk

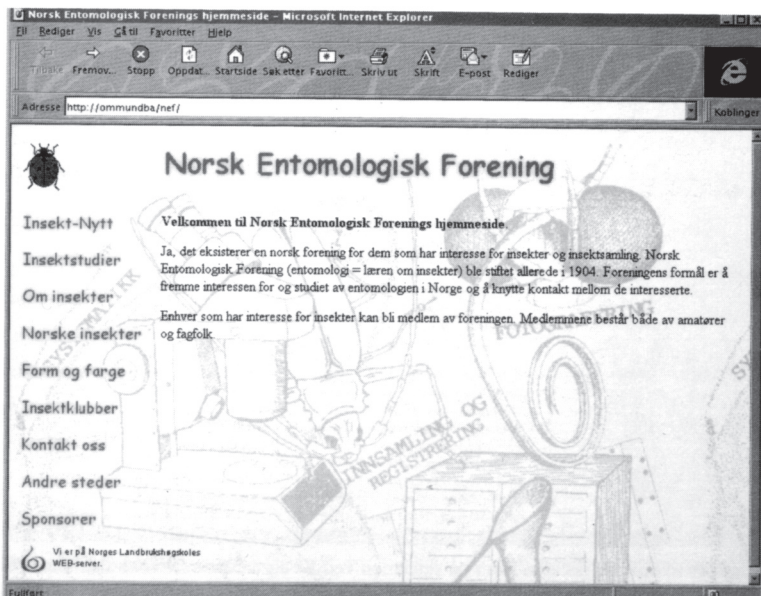
I løpet av de siste år har Internett hatt en eksplosiv vekst av brukere, både i Norge og utlandet. Denne veksten vil etter all sannsynlighet bare øke i kommende år. På siste årsmøte ble det luftet muligheten av å legge ut NEF informasjon på Internett. Ved hjelp av godvilje fra Landbrukshøyskolen på Ås og fra frivillige NEF medlemmer, ser det ut til at dette snart blir virkelighet.

Hva er Internett?

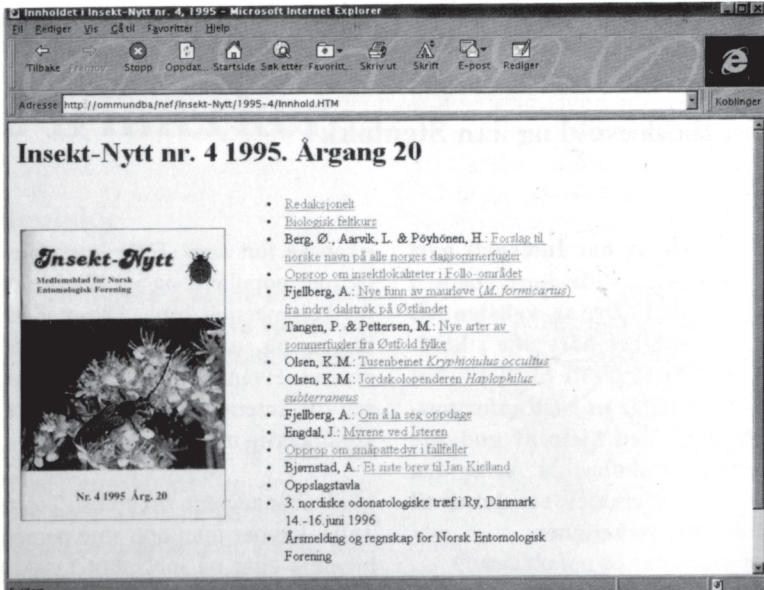
Internett startet i 1969 som et nettverk av forsknings- og utviklingsmiljøet i det ame-

rikanske forsvaret. Etter hvert ble det mer og mer populært, og i 1991 ble det friggitt for kommersielt bruk. Deretter har utviklingen og utbredelsen av nettet vokst enormt. Hvem som helst kan i dag knytte seg til Internett, som dermed er under kontinuerlig utvikling.

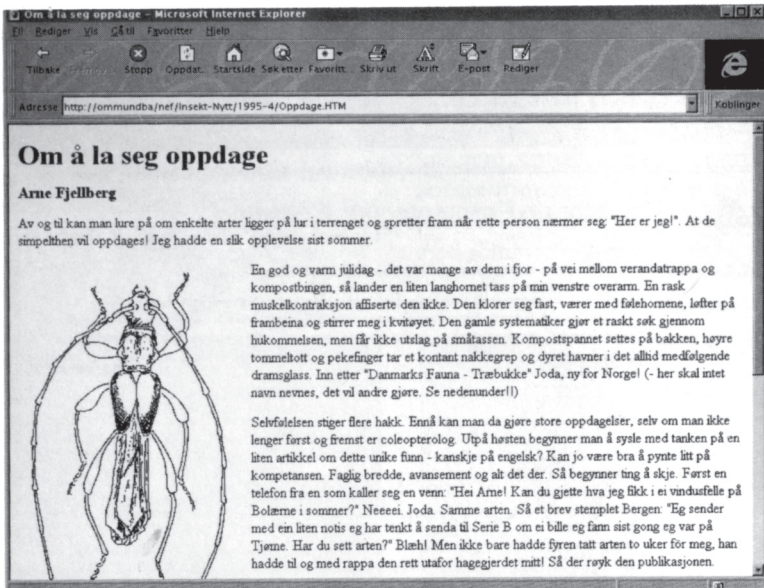
Med abonnement fra f.eks. Telenor eller Telia, knytter man opp sine personlige PC hjemme eller på jobb mot maskiner over hele kloden, hvor de ulike data en er interessert i ligger. For vårt tilfelle, befinner dataene seg i Ås i Akershus, på maskinene til Landbrukshøyskolen. Endringer og til-

Her er velkomstsiden, som møter den som logger seg på NEF-adressen.

Velger en for eksempel å kikke på «Insekt-Nytt», kommer denne innholdssiden opp.

Videre kommer til slutt artikkelen frem på skjermen ved å velge denne fra innholdslisten ovenfor.

legg blir derimot laget i Sandnes hvor Ommund Bakkevold befinner seg, og de blir sendt via telelinkene til «lageret» i Ås.

Den enkelte bruker ringer altså opp et kontaktpunkt som ofte er i samme by (og dermed koster lokaltakst), og kobler seg via dette til data på andre maskiner. Det er mulig å søke etter informasjon, sende elektronisk post og meldinger - og legge informasjon tilgjengelig for andre slik vi ønsker. Dessverre koster lagerplass mer enn NEF kan avsette, men takket være NLH-Ås har vi fått gratis plass på deres datamaskin. Det gode forholdet til NLH føyer seg forøvrig godt inn i den lange tradisjonen NEF har hatt med denne institusjonen i mange år.

Ved å legge NEF informasjon på nettet, ønsker vi å nå flere potensielle medlemmer eller andre insekt-interesserte. Vi kan drive reklame for insektene og entomologien, og ikke minst vise at NEF har kunnskapen om den norske insektfaunaen, som utgjør en storpart av den norske biodiversiteten. Vi vil også understreke at dette er gratis dugnadsarbeid som ikke koster foreningen noe, eller hindrer NEFs tradisjonelle oppgaver som utgivelse av Insekt-Nytt og Fauna Norvegica Ser. B, bestemmelsehefter, etc.

Hva ønsker vi å legge ut på nettet?

Først og fremst ønsker vi en ryddig struktur, og en bevisst holdning til hva vi legger ut. Målet er ikke å fylle mest mulig diskplass, men å legge ut nyttig informasjon. Planene er ennå slett ikke fastlåst, og vi mottar gjerne gode ideer eller synspunkter fra andre. Uansett, tidligere Insekt-Nytt artikler som vi har elektronisk blir lagt ut (med bilder), arts- og sjekklister over in-

sektgrupper, generelt om insekter, fangst/preparering, Norsk Entomologisk Forening (adresser, informasjon, salgslister, etc), oversikt over norske kommuner, etc. Ser vi fremover i tiden, hadde det vært ypperlig å lage bestemmelseøkler elektronisk, da vi har muligheter for å legge inn fargebilder.

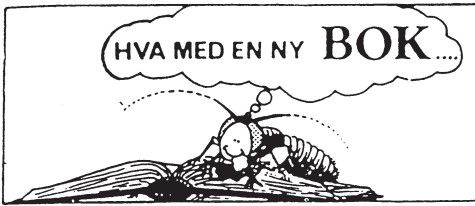
Status pr. idag er at Ommund Bakkevold arbeider med hovedsiden og innkoblingen mot de ulike undergruppene. Et par utgaver av tidligere Insekt-Nytt er ferdige, og formatet av Insekt-Nytt artiklene er laget for å få en lett overgang til Internett. Vi har elektroniske versjoner tilbake for et par år. I tillegg har vi en del filer med artslistene, norske navn, kommunenavn, etc. Språket på våre sider blir naturlig nok norsk, men med enkelte engelske sammendrag om NEF og om norske insekter generelt.

Vi håper dette høres spennende ut for flere av NEF medlemmer, og som nevnt vil vi gjerne ha tilbakemelding, gode ideer og forslag. Skriv til oss, eller send e-post.

Forfatterens adresser

*Ommund Bakkevold
Asperholen
4300 SANDNES
e-post: omba@cimtec.no*

*Jan Stenlokk
Kyrkjeveien 10
4070 RANDABERG
e-post: jan.stenlokk@rl.telia.no*

Insekter og småkryp i norske skoger. Aschehoug 1997, oversatt fra dansk, 208 sider, 289 kroner. ISBN: 82-03-22199-8.

Denne boken skal være om insekter og småkryp som finnes i norske skoger, og er blant annet beregnet for lærere og studenter. Ifølge boka er dette «markedets absolutt mest omfattende bok om virvelløse dyr i skogen», og «eneste omfattende boken på sitt område der alle arter har norske navn». Leseren skal dermed «slippe å stave seg gjennom kompliserte vitenskaplige navn. Her er det bare å gå rett på sak».

Nå er riktignok boka oversatt fra dansk, og bærer noe preg av mer bøk- og varmekjær løvskog enn norsk gran, furu og bjørkeskog. Karakteristisk er at den meget vanlige trebukken bartreløper ikke omtales, kun løvtreløperen.

Dessverre skjemmes boka av et utall feil og merkelige opplysninger: rød blomsterbukk finnes «på gran og furu, sjeldnere på torskemunnblomster». Det er ni arter smygere (Hesperiidae) i Norge, ikke ti. Vepsebien *Nomada fulvicornis* er ikke «svært vanlig» (selv om slekten er det), bien *Anthrena* er feilstavet (skal være *Andrena*). Det er ikke seks arter frittlevende kakerlakker i Norge. «Bøkebillen» *Leiopus nebulosus* har ikke følehorn halvannen gang kroppens lengde som karakteristika (det er bare hos hannen).

«Hagtornbukken» på side 127 er ikke en trebukk, men kardinalbille. Det er i alle fall ikke 1000 arter bløtvinger i Norge (men 43). St.Hans oldenborren likner slett ikke på brunoldenborren. Dagnåfugløyen er ikke «vanlig overalt» i Norge. Heller ikke er glassvingen *Sesia apiformis* en vanlig art. Og til slutt – bøkehjorten *Dorcus parallelopietus* er slett ikke vanlig i bøkeskog i Norge. Den er aldri rapportert fra landet vårt.

Mye kunne skrives om de norske navnene. Jeg ser klart behov for dette, men det er synd de norske forslagene på øyestikkere, gresshopper og sommerfugler, tidligere publisert i Insekt-Nytt, ikke benyttes. Mer alvorlig er det at heller ikke «Norske Dyrenavn B» brukes. I stedet lages det ofte en rekke tilfeldige navn. Er «svart graveveps, hvitprikket» et bedre navn enn *Oxybelus uniglumis*? Systemet med norske navn kollapser flere steder: vannymfer brukes om flere arter, kortvinger og edderkopper har stort sett ikke fått artsnavn, eller som eksemplet «Segestria» om arten *Segestria senoculata*. Og hvorfor kalles *Carabus violaceus* for «barskogløper» og ikke «fiolett jordløper» som ellers har vært vanlig?

«Maurbille» benyttes både på cleriden *Thanasimus formicarius* og på bladbillen *Clytra quadripunctata*, «verftbille» benyttes om *Hylecoetus dermestoides*, ellers kjent som «runerisser» i Norge (blandes trolig med skipsverftbillen *Lymexylon navale*? Verftsbille finnes forøvrig ikke i innholdsregisteret til boka). Enkelte nattfly omtales som «sigdvinger». Det er et navn som ellers benyttes på en annen gruppe sommerfugler (*Drepana* spp.) og en art benevnes bare som «nattfly».

Enkelte danske ord er ikke oversatt;

«skogmeier» (mejer er dansk for vevkjerring) og «kinnbakker» heter kjevever på norsk.

Boka følger ikke et gjennomført systematisk oppsett, men insektene vises sammen med andre som ser likedan ut, eksempelvis glansbiller med borebiller. Det savnes en innledning til insektene og deres liv i en større sammenheng (for ikke å nevne omtale av skogen som økosystem). Bak i boka fant jeg to sider med mer generelle opplysninger, som etter min mening burde vært flyttet frem. Bak i boka finnes også en del temasider: om livert i en maurtue, bladlusenes fiender, almesyke, dyr på sopp/kjuke/åtsel og 28 sider med galler på trær og busker. Det savnes tilsvarende temasider for hule, råtnende og døde trær. De aller fleste insektgruppene er representert, men ikke vårfluer og døgnfluer. Siden øyestikkere omtales rikelig, kunne vel også de to ordnede vises.

Dette blir mye negativt. Hvis en ser bort fra «entomologiske spissfindigheter», er det en trivelig bok. Det er over 900 farge-tegninger av akseptabel kvalitet, med over 800 insekt- og småkryparter. Boka burde i høy grad anspore til interesse for «småkryp i norske skoger». Temasidene er gode, og forklarer om insektene utover det rent taksonomiske. I tillegg er andre invertebrater som skrukketroll, edderkopper, midd, snegler, tusenben og metemark tatt med. Det finnes også et bra stikkordregister. Så får hver enkelt avgjøre hvor mye vekt en legger på nøyaktigheten. Men noen omtale av Norsk Entomologisk Forening – det finnes ikke.

Jan Stenløkk

Franco Mason: «The Afrotropical Nemotelinae (Diptera, Stratiomyidae)». Monografie XXIV 1997. Museo Regionale di Scienze Naturali - Torino. ISSN 1121 - 7545. ISBN 88-86041-20-9. 309 sider.

Våpenfluer - familien Stratiomyidae (Diptera) i Europa er behandlet i et stort tobinds verk av Rudolf Rozkosný «A biosystematic study of the European Stratiomyidae (Diptera)» som kom ut i 1982-83 på W. Junks forlag. Samme forfatter omtalte også gruppen for Fennoskandia og Danmark i vol. 1 i serien Fauna Entomologica Scandinavica i 1973.

Kunnskapen om denne gruppen i Europa har dermed en solid basis, og det er gledelig at det nå begynner å komme revisjoner som omfatter faunaområder utenfor Europa. Forfatteren, Franco Mason fra Torino, Italia, har sett på en underfamilie i det afrikanske faunaområdet. Franco Mason har tatt for seg gruppen Nemotelinae, som var plassert i underfamilien Clitellariinae hos Rozkosný (1983).

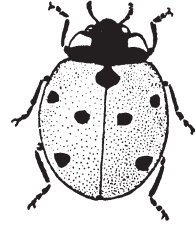
Nemotelinae er karakterisert ved flere spesialiserte trekk hos larvene, og antennene hos de voksne har også spesielle særtrekk. I tillegg til slekten *Nemotelus* som vi også kjenner fra Norge - en rekke arter faktisk - er det noen få andre slekter/arter med i denne underfamilien i Afrika.

Våre *Nemotelus*-arter er små svarte, eller svart/hvite fluer med karakteriske hoder med uttrukne «snuter» som er lett gjenkjennelige, og de afrikanske artene ser likedan ut.

Underfamilien er ikke spesielt artsrik i dette faunaområdet med sine 5 slekter og 38 arter - blant disse 7 nye arter for vitenskapen beskrevet i Masons bok. Arbeidet er et godt taksonomisk arbeide med nøkler, mange gode tegninger og utbredelseskart for å nevne det viktigste.

Om bindet om våpenfluer er typisk for denne serien fra muséet i Torino, burde serien være vel verd å merke seg. Anmelder har ikke lest tidligere bind.

Prisen fra forlaget er oppgitt som 100.000 Lire pluss porto, dvs. ca. 466 norske kroner pluss porto.

Lita Greve

Årsmøte i NEF 1997

Møte ble avholdt onsdag 10. desember i Biologibygget på Blindern. Elleve personer møtte fram. Årsmeldingen og regnskapet ble godkjent. Alle de i styret som stod på valg ble gjenvalgt. Mesteparten av møtet ble viet situasjonen rundt tidsskriftene Fauna norv. Ser. B og Insekt-Nytt (se formannens ord i dette nr.). Vi fikk så høre et meget interessant foredrag av Dag Hjermand om insekter og landskapsøkologi, med eksempler blant annet fra sommerfugler og gresshopper. Etter foredraget kom varme pizzaer inn av døren, og det ble sosialt samvær utover kvelden.

Årsrapport og regnskap kommer i neste utgave av Insekt-Nytt (nr. 4/1997).

Rettledning for bidragsyttere:

Manuskripter må være feilfrie, men enkelte overstyrkinger og rettelser godkjennes såfremt de er tydelige. Både maskin- og håndskrevne artikler godtas. Redaksjonen benytter databehandling i det redaksjonelle arbeidet, og vi oppfordrer skribenter til å sende inn manuskripter på disketter, Macintosh- eller IBM-kompatible, hvis dette er mulig. Send i alle tilfeller med en utskrift av artikkelen.

Insekt-Nytt's populærvitenskapelige hovedartikler struktureres som følger: 1) *Overskrift*; 2) *Forfatteren(e)s navn*; 3) *Artikkelen*, gjerne innledet med en kort tekst som fanger leserens oppmerksomhet og som trykkes med halvfete typer. Splitt hovedteksten opp med mellomtitler. Bruk populære mellomtitler, f. eks. «Fra malurt til tusenfryd» istedenfor «Næringsplanter»; 4) *Evt. takk til medhjelpere*; 5) *Litteraturliste*; 6) *Forfatteren(e)s adresse(r)*; 7) *Bildegte* og 8) *Evt. tabeller*.

Alle disse punktene kan følge rett etter hverandre i manus. Latinske navn understrekes. Send bare ett eksemplar av manus. Bruk forøvrig tidligere nummer av Insekt-Nytt som eksempel.

Illustrasjoner. Vi oppfordrer bidragsyttere til å legge ved fotografier og tegninger. Insekt-Nytt settes opp i A4-format. Tegninger, figurer og tabeller bør derfor innleveres ferdige til å klistres inn i bladet, tilpasset 8,9 cm bredde for én spalte, eller 18,4 cm over to spalter. Dette vil spare redaksjonen for både tid og penger, men vi kan forminske dersom det er umulig å levere de ønskede formatene. Fotografier innleveres uavhengig av spaltebreddene, men send ikke svart/hvitt fotografier som er vesentlig mindre enn den planlagte størrelsen i bladet. Farge-dias kan innleveres, men svart/hvitt bilder gir best kvalitet. Store tabeller bør innleveres ferdige til trykk (altså som illustrasjoner).

Korrektur. Forfattere av større artikler vil få tilsendt en utskrift for retting av trykkfeil. Den må sendes tilbake til redaksjonen senest et par dager etter at man mottar den. Store endringer i manuskriptet godtas ikke. Korrektur av små artikler og notiser foretas av redaksjonen.

Forfattere av større artikler vil få tilsendt 5 eksemplarer av bladet.

Norsk Entomologisk Forening

Postboks 386, 4001 Stavanger

Postgiro: 0806 5440920, Gustav Vigelandsgate 32, 0274 Oslo.

Styret:

Formann: Preben Ottesen, Folkehelse, Postboks 4404 Torshov, 0403 Oslo (22 04 24 25).

Nestformann: Johan Andersen, Universitetet i Tromsø, Institutt for Biologi og Geologi, Dramsveien 201, 9037 Tromsø (77 64 43 85).

Sekretær: Jan Arne Stenløkk, Postboks 386, 4001 Stavanger (51 41 08 26).

Kasserer: Bjørn Økland; NISK, Høgskoleveien 12, 1432 Ås (64 94 90 41).

Styremedlemmer: Morten Falck, Karl Flodsv. 5, 0953 Oslo (22 64 92 39); Arne Fjellberg, Gonveien 38, 3145 Tjøme (33 39 17 24); Lars Ove Hansen, Zoologisk Museum, Sarsgt 1, 0562 Oslo (22 85 16 80).

Distributør (Salg av trykksaker fra NEF): Jac. Fjeldalen, Statens plantevern, Feilesbygget, 1432 Ås.

Kontaktpersoner for de forskjellige insektgrupper:

Teger: Sigmund Hågvær, Postboks 5014, 1432 Ås–NLH (64 94 84 51). *Bladlus:* Christian Stenseth, Statens plantevern, Fellesbygget, 1432 Ås (64 94 92 93). *Leif Aarvik,* Nyborgveien 19 A, 1430 Ås (64 94 24 66); *Tovinger:* Tore R. Nielsen, Sandvedhagen 8, 4300 Sandnes (51 66 77 67). *Biller:* Torstein Kvamme, NISK, Høgskoleveien 12, 1432 Ås (64 94 96 93). *Årevinger:* Fred Midtgaard, Parallellene 19A, 1430 Ås (64 94 23 57). *Øyenstikkere:* Hans Olsvik, 6598 Foldfjorden (71 64 52 94). *Andre grupper/generelle spørsmål:* Jan Arne Stenløkk, Kyrkjeveien 10, 4070 Randaberg (51 41 08 26).

Lokalforeninger/kontaktpersoner i NEF:

Tromsø entomologiske klubb, v/Arne Nilssen, Tromsø museum, 9000 Tromsø.

NEF/Trøndelagsgruppen, v/Oddvar Hanssen, NINA, 7004 Trondheim.

Entomologisk Klubb, c/o Entomologisk seksjon, Zool. Institutt–Zool. Museum, Univ. i Bergen, Muséplass 3, 5007 Bergen Univ.

Jæren entomologklubb, v/Ommund Bakkevold, Asperholmen 1, 4300 Sandnes.

Larvik Insekt Klubb, v/Stig Otto Hansen, Gamle Stavernsvei 28, 3250 Larvik.

Drammenslaget/NEF, v/Yngvar Berg, Gråbeinsletta 13, 3030 Drammen.

Numedal Insekregistrering, v/Bjørn A. Sagvolden, Postboks 33, 3626 Rollag.

NEF avd. Oslo & Akershus, v/Rune Christensen, Hans Rustadsv. 1, 2008 Fjerdingby (63 83 18 47).

Østfold entomologiske forening, v/Thor Jan Olsen, Postboks 1062 Valaskjold, 1701 Sarpsborg.

